

Ki Tisa III (Exodus 30:11 – 34:35)

16 februari 2014 / 16 Adar I 5774

Exodus 30: 22-38 en 31: 12-14

Thema: Heilig of profaan

Inleiding

Ook in voorgaande jaren bestudeerde ik met u Sidra Ki Tisa, die loopt van Exodus 30:11 tot Exodus 34:35.

En ik ben toen met u gewoon maar aan de slag gegaan van begin af aan.

Dat betekent dat we nu hebben stil gestaan bij 'Ki Tisa...' – 'Wanneer je opneemt' het getal van de kinderen van Israel.. En toen hebben we gezien dat het volk niet zo maar geteld mag worden, maar dat dat via een omweg gebeurt, namelijk door ieder een halve sjekel te laten afdragen. En wie die niet afdraagt, wie niet bijdraagt, wordt dan ook niet geteld.

Daarna hebben we ons verdiept in de betekenis van het wasbekken, de glazen zee. En we leerden daar hoezeer alles in het leven met God gaat om wijding en transparantie.

Vandaag lezen we in het vervolg hiervan over de bereiding van zalfolie en reukwerk voor de Tabernakel. Die zalfolie en dat reukwerk zullen de Tabernakel en de priesters heiligen.

Tegelijk horen we van het verbod om die zalfolie en dat reukwerk thuis na te maken. Wie dat doet: 'afgesneden zal hij worden van zijn medemensen', zo klinkt het. Het is een ernstige ontheiliging.

Diezelfde woorden komen ook even later voor, in hoofdstuk 31, als het over de Sabbat gaat. Ook voor wie de Sabbat ontheiligt klinkt dat woord: 'afgesneden worde die ziel uit de kring van haar medemensen'.

In Joodse kring is deze Sidra reden om nader stil te staan bij de vraag wanneer iets heilig is, en wanneer onheilig - profaan. Hun antwoord klinkt simpel, maar zo simpel is het voor mijn heidense ziel niet.

Ik spits de studie van vanmiddag toe op het thema: wanneer is iets heilig, wanneer profaan?

Als aanvangstekst Exodus 30: 37 (Naardense)

En de wierook die je maakt, - naar dit voorschrift zult ge niet maken voor uzelf; heilig zal het je wezen voor de Ene.

Een man die iets maakt als dát om daaraan te ruiken: afgesneden wordt hij van zijn medemensen!

Op de een of andere manier is het onderwerp van vanmiddag lastig. Terwijl het in feite eenvoudig is. Maar het is lastig, denk ik zo, vanwege oeroude instincten in ons; misschien wel verre voorouderverering. Zochten we contact met die voorouders om ons beter te voelen, of ons door de helden onder hen te laten inspireren? Het is een oeroud gebruik om helden hun praalgraf te geven. Dat werden vaak heilige plekken waar generaties na hen nog mensen naartoe gingen. Soms werden aan die gestorven helden wonderen toegeschreven; op de plek van hun graf kregen mensen nieuwe kracht of genezing. Zo'n graf kon dan een pelgrimsplaats worden.

Toen de eerste christelijke gemeenten ontstonden was het gebruikelijk om de liturgie te vieren boven het graf van martelaren. Die martelaren hadden hun leven over gehad voor Christus, dus verkeerde men op enige manier graag in hun nabijheid. Op die graven van martelaren werden ook de eerste kerken gebouwd. De relieken van die martelaren lagen diep onder het altaar vanwaar het heil aan de mensen werd verkondigd.

Vorige week las ik nog een blaadje van de Historische Vereniging Oud-Bennekom – de plaats waar ik geboren ben. En het ging over een onderzoek naar de oude kerken aan die Veluwezoom. Daarvan bleken er velen te zijn gesticht zo rond 1200 na Christus. Maar wáár moesten die kerken dan komen, want er waren geen plekken met graven van martelaren? Apart is het dan om te lezen hoe mensen onderweg waren met relieken: een botje van de heilige Martinus, een mantel van de heilige Nicolaas, een tand die behoorde tot de heilige Alexander. Die relikwieën uit graven van martelaren ver hier vandaan, maakten dus soms een reis door heel Europa om ergens aan de Veluwezoom of waar dan ook een nieuwe rustplaats te vinden; en daarbovenop werd dan een nieuw altaar in een nieuwe kerk geplaatst. En de kerken werden ook vaak naar die heiligen genoemd; zo komt Kampen aan zijn heilige Nicolaas- of Bovenkerk. Wij, heidenen, hechten op één of andere manier aan heilige plaatsen, gewijde voorwerpen. Mensen wijzen je op heilige bomen, stenen, grotten... Mensen lopen einden in pelgrimage naar die plaatsen om daar psychisch of fysiek genezing te ontvangen.

En als je uit die sfeer komt, dan is de Joodse wereld ons zo vreemd. Je hoort soms niet eens wat daar gezegd wordt doordat je onbewust toch denkt vanuit je eigen heidense kader. Ik hoor hier in Exodus over hele speciale zalfolie die wordt bereid. En daarmee wordt alles in de Tabernakel, tot en met de priesters, behandeld en geheiligd. Alles wordt als het ware onttrokken aan deze wereld en behoort nu tot Gods wereld. Precies zo gaat het met het reukwerk.

Als heiden heb ik dan de neiging om dat alles met gepaste eerbied te beschouwen. Ik snap wel dat als je die heilige voorwerpen aanraakt: ze zijn gewijd, er gaat kracht vanuit, je komt in contact met de goddelijke wereld. Wow! Dat is, mij dunkt, een pelgrimage waard.

Dus, stel je voor: ik snel naar huis, ik kom bij u, en ik zeg: ik heb een heilige plek met allerlei heilige voorwerpen gevonden! En God zelf heeft gezegd dat iedereen die die voorwerpen aanraakt ook zelf geheiligd wordt. U, op z'n minst nieuwsgierig, volgt mij onmiddellijk voor een pelgrimage. Kom ik daar met u aan, is er: niets. Ik zeg tegen u: het was toch echt hier, ik weet het zeker. U teleurgesteld naar huis. Ik zit nog na te mijmeren. Zie ik toevallig nog iemand lopen en vraag of ze ook iets weet van een heilige plaats die ik toch meende hier te hebben ontdekt. Krijg ik als antwoord: oh ja, dat klopt, maar die heilige plek is weer opgeheven. Hoezo: opgeheven? Oh, zegt ze, dan halen ze alles weer uit

elkaar, en dan heffen ze het op, op de schouders, en trekken ze weer verder...
Een heilige plek voor een tijdje? Slechts onderweg?

Ja. Veertig jaar was Israël in de woestijn. En in die tijd hebben ze 38 keer de Tabernakel weer opgeheven. Dus - let wel! - daar was een plek, die was aangewezen als de plek voor het Heilige der Heiligen; daar kwam alleen de hogepriester en dan nog alleen op Jom-Kippoer. Maar zodra de Tabernakel om zo te zeggen weer was ingepakt was *diezelfde* plek weer gewoon een stuk woestijn, niets heiligs aan, niets te zien, niets te ervaren!

Israël kent dus ook geen plaatsen die uit/in zichzelf heilig zijn. Heiligheid is geen intrinsieke eigenschap van een bepaalde plaats of voorwerp. Het is altijd maar iets voor een bepaalde tijd, verbonden met een bepaalde gebeurtenis.

Al die woorden en al deze hoofdstukken, vele Sidra's lang, zijn gesproken op de Sinaï. Maar is de Sinaï ooit een pelgrimsplek geworden? Nee, nooit.

Zegt Rabbi José:

Niet de plaats van de mens verschaft hem eer, maar de mens verschaft eer aan zijn plaats. Want zo vernemen wij ten aanzien van de berg Sinaï, dat zo lang de Heilige Aanwezigheid daarop verblijft de Schrift zegt: Ook het kleinvee en de runderen mogen niet weiden tegenover de berg (Ex.34:3), maar zodra de heilige Aanwezigheid weer is opgestegen, mag iedereen de berg opgaan. (Ex. 19:13) (bTa'aniet 21b)

Wat hebben we ook weer geleerd in Sidra Teroema? De hele tempel en de tempeldienst was alleen maar een teken van God, een vingerwijzing voor de mensen *hoe te handelen*. Als zij op een gehoorzame en eerbiedige manier de tempel bouwden en de tempeldienst verrichtten, dan zou God – niet in de tempel, maar – *in hen* wonen! Door hun aan God gewijde *levensstijl* werden zij zelf een heilige woning.

Zoiets speelt ook hier: het zit hem niet in die zalfolie en dat reukwerk, het zit in de manier waarop mensen die zalfolie en dat reukwerk *bereiden* en hoe ze ermee *omgaan*. Het gaat om de werkwoorden! Ook hier in Exodus 30. Als het volk die regels van God *gehoorzaamt*, dan heiligt het zichzelf. Maar het werkt dus niet automatisch; in zichzelf is het volk niet heilig. Laat staan de Tabernakel of de tempel. Laat staan een berg.

Laat ik het nog sterker vertellen, en dat staat ook in deze zelfde Sidra Ki Tisa. Als Mozes de berg afkomt met de Tafelen met de Tien Woorden, door God zelf gecreëerd en door God zelf daarop geschreven – mij dunkt: het prototype van een heilig voorwerp!!, wat zou de hele wereld niet uitlopen om die te zien – dan smijt Mozes deze Tafelen onder aan de berg in diggelen. En dat doet hij op het moment dat hij ziet dat het volk een feestje viert rond een kalf dat zij heilig hebben verklaard en waar ze hun heil nu van verwachten. En is God kwaad dat Mozes dat doet met zulke heilige door Hemzelf gemaakte voorwerpen?

Integendeel; God bevestigt later aan Mozes: volkomen terecht dat je dat deed. Want die platen hebben immers geen enkele betekenis als er geen volk is dat daarnaar leeft!

De conclusie kan geen ander zijn dan dat zelfs een object van hemelse oorsprong in zichzelf geen heiligheid bezit tenzij het is geïncorporeerd in, een functie heeft in de dienst aan God.

Er is daar dus ook niemand die bedenkt dat hij schilfers van die hemelse Tafelen moet gaan verzamelen als een relikwie.

Heiligheid is volgens de Bijbel alleen maar aanwezig als er mensen zijn die hun verplichtingen en beloften aan God waarmaken in connectie met eventuele specifieke voorwerpen. Daartegenover staat in scherp contrast: voorwerpen of plaatsen die wij als heilig zien, onafhankelijk van ons menselijk gedrag en onze acties; dat zijn gouden kalveren.

Maar God vraagt van ons een heiligheid in gedrag, spirituele gehoorzaamheid aan zijn Woord. Dat alleen heiligt een leven, en dat alleen heiligt een plaats voor een tijd.

En daarom is het ook nuttig in dit verband de link even te leggen met de sabbat; je hebt geen greep op die heiligheid. Op een gegeven moment is het weer voorbij, de sabbat voorbij waarop jij heilig, op God gericht, naar zijn geboden, had kunnen handelen. Dan is het weer gewoon werk-week.

Goed om te bedenken als we in onze tijd kerkgebouwen afstoten of afbreken, al dan niet inclusief de relikwieën der martelaren daaronder. Zo'n kerk wordt opgeheven en daarna is de plaats weer gewoon profaan.

Triest? Wel, wat triester is, dat is als er geen mensen meer zijn die op God gericht handelen, en die dus geen heilige plekken meer creëren.

'Waarom', zo luidt een vraag in de Joodse traditie, 'wilde Mozes zo graag het beloofde land in? Omdat dat het heilige land was? Nee, maar omdat dat het land was waar hij zo graag die geboden van God in praktijk had gebracht waaraan hij nog niet toegekomen was'. Omdat die geboden met leven in dat land verbonden waren: de geboden om de armen te geven van je graanoogst en je olijvenoogst; de geboden behorend bij alle oogstvoorschriften. Die geboden, die zijn te verrichten alleen in dat land, die zijn de enige reden om van een heilig land te spreken. Maar opnieuw: er is dus geen heiligheid, ook niet van het land of van de stad Jeruzalem, zonder dat daar mensen zijn die zich wijden aan het enige Heilige dat er is: God zelf.

Nog even terug naar Rabbi José en naast hem ook luisterend naar Rasji – ik citeer uit Tenachon over 'heiligheid':

Daarom is de berg Sinaï nooit tot een pelgrimsoord gemaakt. Het geheiligde moment van openbaring is niet van een geografisch oord afhankelijk. Israel draagt dit moment mee in zijn hart, om het steeds opnieuw te beleven en te vieren, waar het volk zich ook bevindt!

Elke dag moet in je ogen zijn alsof dit de dag is dat je met de HERE God in het verbond bent getreden. En leef je zo niet, dan zet je jezelf buiten de gemeenschap met God en zijn gemeente. Zo'n ziel raakt afgesneden van de gemeente onderweg en vindt zichzelf terug in een verlaten woestijn waar tabernakels, tempels, en kerkgebouwen zijn opgeheven.

'Waar moeten we bidden?', vraagt de Samaritaanse aan Jezus. 'Onze voorouders zeggen: deze berg. Bij u zeggen ze: Jeruzalem'. Wat is de heilige plaats? Ach, zegt Jezus, ja, 'jullie aanbidden zonder te weten wat. Wij weten wat wij aanbidden; het heil is immers uit de Joden'. 'U kunt me geloven, vrouw, het uur komt dat jullie noch op deze berg noch in Jeruzalem de Vader zullen aanbidden'. Want het uur komt dat ook de heidenen eindelijk zullen beseffen dat het niet gaat om heilige plaatsen maar om een heilig leven. En dat zo'n leven elke plaats op aarde heiligt. Een leven in geestkracht en in waarachtigheid. Iedere plek kan een heilige plek zijn, iedere plaats een heilige der heiligen.

Eén van de meest indrukwekkende momenten in het Evangelie is het moment dat het voorhangsel in de tempel scheurt.

Als ooit een heilige plaats in deze wereld echt onder druk heeft gestaan, dan was het toen, in Christus Jezus. Hij wist dat de tempel een en al vingerwijzing van God was. Hij wist dat God niet in de tempel woont maar in de mensen die hun leven heiligen in en rondom die tempel. Hij was zelf zo'n mens. Hij was tenslotte de enige mens die nog zo leefde, totaal levend naar Gods Torah, alle geboden in acht nemend in liefde tot God en de naaste.

En de druk op deze heilige tempel, op Hem, is in deze wereld enorm geweest. Met de val van Hem, met het uit de weg ruimen van Hem – door Hem op te heffen! – zou werkelijk het heilige der heiligen voor altijd uit onze wereld zijn opgeheven, zou God zijn woonplaats op aarde hebben verloren. Maar Hij, kern van zijn volk, is overeind gebleven. Gehoorzaam gebleven tot de dood, ja tot de dood aan het kruis.

En het is Matteüs die van dat moment vertelt - van toen Hij, Jezus, stierf – dat het voorhangsel in de tempel scheurde. Dat verloopt dus congruent met Jezus zelf: zijn leven scheurt, het voorhangsel scheurt. Dat lijkt het einde. De duivel gewonnen en God zijn laatste woonplaats op aarde verloren: Jezus dood, en het heilige der heiligen open en bloot voor iedereen toegankelijk, als weer profane grond.

Maar Matteüs vertelt: de scheur liep van boven naar beneden! Dus: niet van beneden, van de wereld uit opengescheurd om het heilige der heiligen nu te profaniseren, maar van Bovenaf opengescheurd, van God uit om de wereld te heiligen. Niet de wereld scheurt zich een weg naar binnen, maar God scheurt zich een weg naar buiten. De cherubs op het voorhangsel wijken uiteen. En niet de wereld stormt nu het heilige binnen, maar het Heilige, *de* Heilige, stormt nu de wereld binnen, als nooit tevoren. De hele wereld wordt Heilige der Heiligen, de hele wereld wordt Jeruzalem, Israël.

Dus, hoezo 'heilige plaatsen', beste heiden in deze wereld? Het jodendom leerde u al anders. En Jezus maakt van hun these een superthese: de hele wereld is heilige grond. Aan u om op de plaats waar u leeft God de eer te geven die Hem toekomt. *Niet de plaats van de mens verschaft hem eer, maar de mens verschaft eer aan zijn plaats*, zei Rabbi José. Niet de troon maakt Willem-Alexander tot een koning, maar de manier waarop hij koning is maakt die troon tot een eerwaardige en aparte, heilige plek.

Aan ons om op deze wereld zo als Koningskinderen te leven dat we de hele wereld maken tot een aparte, heilige plek.

Heiliging, zo klinkt in een rabbijns concept, is een vorm van navolging. Wat dacht u van de navolging van Christus? Dan is niets meer profaan.